

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

EU2017.EE

ÕPIKÄSITUSEST JA SELLE MUUTUMISEST

ELUKESTVA ÕPPE STRATEEGIA 2020 1. EESMÄRGI SELGITUSEKS¹

Täpsemalt vaata: www.hm.ee/opikasitus

¹Käesoleva materjali koostamises on osalenud paljud autorid Tallinna ja Tartu Ülikoolist ning Haridus- ja Teadusministeeriumist: Tiina Annus, Anzori Barkalaja, Eve Eisenschmidt, Maria Erss, Mati Heidmets, Tatjana Kiilo, Eve Kikas, Merike Kull, Irene Käosaar, Äli Leijen, Pille Liblik, Kristi Miki-ver, Aivar Ots, Margus Pedaste, Triin Peitel, Epp Rebane, Pille Slabina, Anni Tamm, Inge Timoštšuk, Katrin Saks, Vilja Saluveer, Katrin Poom-Valickis, Aune Valk, Kati Vinter, Kristi Vinter (tähestiku järjekorras). Viitamine: HTM, TLÜ, TÜ (2017). Õpikäsitusest ja selle muutumisest. Elukestva õppe strateegia 2020 1. eesmärgi selgituseks. Paide, Tallinn, Tartu.

TAUSTAKS

„Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ võttis käibele termini „õpikäsitus“, seades eesmärgiks selle muutumise: **Eesmärk on iga õppiija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsituse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.** Õpikäsitust ehk kõige lihtsalt öeldes – arusaama õppimisest ja õpetamisest – kirjeldatakse strateegias märksõnadega, mis kajastavad nii õppeprotsessi kui selle tulemust: **õppijakeskus, aine- ja eluvaldkondade lõimimine, meeskonnatöö, loov ja kriitiline mõtlemine, eneseväljendusoskus, ettevõtlikkus, võtmepädevused, faktiteadmiste asemel oskus probleeme lahendada**². Nõudlus muuta õpikäsitust – nii õppimise protsessi kui ka sisu – tuleneb ka üleilmsest haridusmuutusest, millest räägitakse ja kirjutatakse selliste märksõnade all nagu 21. sajandi oskused³ või Haridus2030⁴. On laialt levinud arusaam, et seoses tehnoloogiliste muutuste, globaliseerumise ja muude nn megatrendidega ei saa õppimine ja õpetamine enam vana moodi jätkuda. Samas pole ilmselgelt lihtne leida ühest vastust, kes, kuidas ja millal peab muutuma.

Ka Eesti elukestva õppe strateegia koostamise ajal puudus terviklik arusaam õpikäsituse eri osade omavahelistest seostest ja selle eri aspektide muutmise prioriteetsusest Eesti hariduses. See tõi omakorda kaasa erinevad arusaamad sellest, mida ja kuidas peaks õpikäsituse juures muutama ning kuidas saada aru, kas oleme soovitud tulemusele lähemale jõudnud. On selge, et lõpliku ja ühest kokkulepet sellest, milline peab tuleviku õpikäsitus olema ning milleks õppijaid ette valmistama, pole võimalik saavutada. See ei peaks olema ka eesmärk, sest teadmised nii tuleviku vajaduste kui ka nende saavutamise viiside kohta täienevad pidevalt. Teisalt oleme veendunud, et kokkulepe, kasvõi ajutine, kuhu tahame õpikäsituse muutmise liikuda, kuidas seda liikumist toetada ja selle edukust mõõta, on abiks Eesti väga hea hariduse veelgi paremaks muutmisel.

Viimase kahe aasta jooksul on Eesti ülikoolides tehtud mitmeid õpikäsituse teemalisi uuringuid ning koostatud kaks teaduskirjanduse ülevaadet⁵, mis on aidanud tuua sellesse teemasse selgust. Käesolev dokument võtab kokku nende ning mitmete Tallina ja Tartu ülikooli haridusuurijate, praktikute ja poliitikakujundajate vaheliste seminaride ja arutelude tulemused ning pakub välja raamistiku õpikäsitusest ja selle muutmisest. See dokument on ühistöö tulemus. Autorid, kelle osalus oli kõige vahetum, on nimetatud esimeses allmärkuses. Kindlasti on veel palju inimesi, kelle mõtted on erineval viisil selle paberi sündi mõjutanud. Aitäh kõigile!

² <https://www.hm.ee/et/elukestva-oppe-strateegia-2020>

³ <http://www.p21.org/our-work/p21-framework>

⁴ <http://www.oecd.org/edu/school/education-2030.htm>

⁵ TÜ (2017). Uuringuprojekti „Süsteemaatiline kirjanduse ülevaade õpikäsituse nüüdisaegsuse hindamiseks sobivate mõõtvahendite leidmiseks“ raport. Tartu: TÜ. <http://hdl.handle.net/10062/55715>; Heidmets, M. (2017). Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmine. Analüütiline ülevaade. TLÜ: Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

Raamistiku eesmärk on pakkuda taustsüsteemi ja tuge õpikäsituse rakendajatele, ennekõike haridusasutustele ja nende partneritele, et aidata mõista suurt pilti, kuhu nende erinevad tegevused asetuvad. Haridus- ja teadusministeeriumile ning teistele hariduse arendamise eest vastutajatele on see abiks hindamaks, milliste õpikäsituse aspektidega on meil paremini, millega halvemini ning milliseid muutusi tuleks ennekõike toetada. Kindlasti on sellest abi ka laiemas suhtluses kõigi osapoolte jaoks, keda huvitavad hariduses toimuvad muutused.

Tegemist on kaasaegsete teadusuuringute tulemustele tugineva raamistikuga. Nii käimasolevad kui ka lisanduvad uuringud võivad pakkuda uusi teadmisi, mis võimaldavad seda parandada või täiendada või pakkuda välja uue ja parema. See on mõeldud elava dokumendina, millele saab toetuda ning millest lähtuda tulevaste õpikäsituse arutelude juures.

MIS ON ÕPIKÄSITUS?

Õpikäsitus on arusaam sellest, mis **eesmärkidel** ja mil **viisil** õppimine toimub, mil-
listes **suhetes** on õppeprotsessi osalejad⁶, ning nende arusaamade rakendamine
praktildas.

Õpikäsitus on osa laiemast koolikultuurist⁷. Õpikäsituse uuenemiseks on vaja initsia-
tiivikaid professionaale, kelle eestvedamisel on võimalik muuta koolielu korraldust,
kaasajastada õppe sisu ja õpetajate ettevalmistust ning senisest otstarbekamalt
kasutada nii koolisiseseid kui kooliväliseid õpikeskkondi.

Joonis 1. Õpikäsitus, selle muutumise põhjused, muutumist toetavad tegurid koolikultuuris ning muutuste eesmärgid ja laiemad sihid⁸.

⁶ Eesti elukestva õppe strateegia 2020 järgi õpikäsitus „hõlmab arusaama õppimise olemusest, eesmärkidest, meetoditest ja erinevate osapoolte rollist õppeprotsessis“.

⁷ Antud dokumendis räägitakse küll koolist ja õpetajast, kuid selle all on mõeldud ka muid haridusasutusi ning õppejõude. Õpilase/üliõpilase asemel on läbivalt kasutatud õppiija mõistet.

⁸ Joonis põhineb artiklil Heidmets, M., Eišenschmidt, E., Poom-Valickis, K. (2017). Kokkuvõte. Järel-
dused. Kogumikus Heidmets, M. (toim) Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmised. Analüütiline
ülevaade. TLÜ: Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

MIKS PEAB ÕPIKÄSITUS MUUTUMA?

Õpikäsituse muutumine⁹ on kooli kohanemisviis teisenenud ühiskonna ja töömaailma ootustega ning tehnoloogiliste arengutega. Lisaks tuleneb muutumisvajadus poliitilistest valikutest, milleks on mh ka elukestva õppe strateegia. Õpikäsituse muutumist toetavad ka koolis endas toimuvad muutused – vajadus suurendada nii õpetajate kui õpilaste koolirõõmu, muuta koolijuhtimise kultuuri avatumaks jms.

Ootused haridussüsteemile on kõrged – see peaks aitama nii meie seniseid väärtusi kindlustada kui vajalikke muutusi toetada. Haridus aitab luua eeldused paremaks eluks – nii majanduslikuks eduks ja konkurentsivõimeks kui ka kaasavaks ja õiglaseks ühiskonnakorralduseks. Tänapäev maailm on ebakindel, kompleksne ja muutub kiiresti. Sellises keskkonnas tulevad toime inimesed, kes on **avatud uuele, on iseseisvad, julgevad ja oskavad pidevalt õppida, suudavad kiiresti valikuid teha, loovalt mõelda ja tegutseda**. Kui autoritaarses keskkonnas on allumine ning autoriteedi järgimine toimetulekut soodustav, siis demokraatlikus ühiskonnas väärtustatakse **autonoomiat, soovi ja oskust valida, otsustada ja vastutada**. Muutused inimeste elustiilis – nn „istuva ajastu“ tekkimine ja vaimse töökoormuse suurenemine toob kaasa vajaduse pöörata suuremat tähelepanu terviseriskide ennetamisele **arendades oskusi ja harjumust hoolitseda oma füüsilise ja vaimse tervise eest**. See tähendab, et õpilased peaksid niisugused oskused omandama juba koolis, mis omakorda eeldab kooli ja õpetajate tegevuste muutumist.

Läbib sõnum **töömaailmast ja ühiskonnast** ongi, et aineteadmiste ja oskuste kõrval tuleks rohkem arendada aineüleseid või aineid läbivaid oskusi. Need on **enesekohased ja sotsiaalsed oskused**, mis on seotud inimese hakkamasaamisega iseendaga ning tema oskusega tegutseda tulemuslikult inimeste vaheliste suhete maailmas. Uued oskused pole vajalikud vaid individuaalseks toimetulekuks, vaid ka ühiskonna sidususe tagamiseks, tõrjutuse vähendamiseks, sallivuse ja kaasatuse edendamiseks ning rahvastiku tervise tugevdamiseks. Tegu on oskustega, mille edendamiseks pole kooli õppekavas olemas eraldi õppeainet. Kooli jaoks on sedalaadi oskuste kujundamine tõsine väljakutse.

Paljud uuringud, mis põhinevad ennekõike palgajaotuse, haridustasemetega ametite muutuste jälgimisel, väidavad, et tööturg on viimasel paaril kümnendil polariseerunud: kasvanud on väga häid oskusi ning pigem madalaid oskusi nõudvate ametite hulk, samas kui nõudlus keskmiste ja kesk-madalate oskuste järele on langenud¹⁰. Laialt on levinud ka arusaam, et tööandjad ei eelda töötajatelt enam vaid töö tegemiseks vajalikke teadmisi, vaid ka **kommunikatsiooni- ja koostööoskusi, võimet töötada erinevates keskkondades ja koostöös teiste valdkondade ekspertidega ning oskust teadmisi kriitiliselt valida, omandada ja kasutada**.

⁹ Paralleelselt õpikäsituse muutumise ja muutuva õpikäsitusega on kasutusel ka mõiste nüüdisaegne õpikäsitus.

¹⁰ OECD (2017). Computers and the future of skill demand. OECD centre for educational research and innovation (CERI). Unpublished paper.

Analüüsidest nii tööturul kui ka igapäevaelus toimuvaid muutusi, on viimastel aastatel püütud hinnata **tehnoloogia mõju** töökohtadele ning vajadusele teatud oskuste järele. Küsimus on nii selles, milliseid töökohti ja oskusi saavad asendada arvutid, kui ka selles, milliseid oskusi inimesed vajavad, et laieneva ja aina keerukamaks muutuva tehnoloogiaga toime tulla. Hiljutine analüüs¹¹ rahvusvahelise täiskasvanute oskuste uuringu PIAAC andmete baasil näitas, et keskmiselt 31% OECD riikide täiskasvanute infoteaduskoste ja nende kasutamise tase tööol selline, mida juba täna võiksid asendada arvutid, ning vaid 13% inimeste oskuste tase ja kasutus on selline, mida arvutid ei asenda ka lähitulevikus. Eestis kasutab tööol arvutit veidi üle 60% inimestest, samas Põhjamaades on selliseid töökohti ca 20 protsendipunkti enam.

Lisaks ühiskondlikele ja tööturu muutustele ning tehnoloogiaarengutele on veel palju tegureid, mis meie elu ja sellega toimetulekut tulevikus mõjutavad, nt globaliseerumine, kliimamuutused, võimalikud konfliktid, rahvaste rändamine jms, mida üksikisikud saavad eraldiseisvalt vähe mõjutada. Seda enam on olulised **poliitilised – riigi ja rahvusvahelise tasandi otsused**. Lisaks sellele, et võtame meist sõltumatult toimuvaid muutusi arvesse, püüame neid prognoosida ja reageerime neile, on samavõrra oluline küsida, millist tulevikku me soovime ning millised on sellest johtuvad hariduspoliitilised valikud. Lisaks majanduskasvule ja produktiivsusele ning üksikisiku edule tuleb silmas pidada ka muid väärtusi. Nii on OECD hiljuti ümber defineeritud majanduskasvu narratiivi ja tõstnud fookusesse heaolu¹², rõhutades seejuures nii üksikisiku, kogu ühiskonna kui ka keskkonna heaolu. Muutuva ja tehnoloogiliselt kiirelt areneva ühiskonna üha suureneva probleemina nähakse kehaliselt mitteaktiivse eluviisi ulatuslikku levikut ning sellega kaasnevaid negatiivseid mõjusid ühiskonnaliikmete tervisele, ühiskonna jätkusuutlikkusele ja majandusele. Rahvusvaheline konsensusdokumendi Toronto Harta järgi peaksid sellistele muutustele otsustavalt reageerima ka hariduspoliitika, seades üheks prioriteediks laste ja noorte tervise ja eluviisi¹³.

OECD kaasava kasvu algatus (*Inclusive Growth Initiative*) näitab, et kasvav eba-võrdsus pole probleem mitte üksnes ühiskonna sidususe, vaid ka majanduskasvu seisukohalt. OECD riikide hariduspoliitika kujundajad on leppinud kokku, et haridussüsteemid peavad toetama tuleviku kujundamist kolmes suunas: **vastupanuvõi läbilöögivõime (resilience), innovatsioon ning jätkusuutlikkus**. OECD tasandil tegeleb tuleviku oskuste vajaduse kaardistamise ja sellest johtuvate hariduspoliitiliste valikute kaalumise algatus Haridus2030¹⁴. Eestis kajastuvad poliitilised valikud riiklikes strateegiates ning õpikäsituse muutumine on Eesti elukestva õppe strateegia üks peamine eesmärk.

¹¹ ibid

¹² Fokusseerumine heaolule on üks OECD kaheksast üldisest eesmärgist aastateks 2016–21. <https://www.oecd.org/about/secretary-general/21-for-21-A-Proposal-for-Consolidation-and-Further-Transformation-of-the-OECD.pdf>

¹³ The Toronto Charter for Physical Activity: A Global Call for Action, 2010. <http://www.globalpa.org.uk/charter/>

¹⁴ <http://www.oecd.org/edu/school/education-2030.htm>

ÕPIKÄSITUSE MUUTUMISE EESMÄRGID

Oleme õppimise eesmärgid jaganud kaugemateks – laiimateks sihtideks – ning vahetuteks õpieesmärkideks. Õppimise laiem siht on sidus ühiskond, mille loovad haritud ja vastutustundlikud inimesed. Lisaks eneseteostusele – oma huvide ja võimete realiseerimisele, peab haridus andma elus sh ka töömaailmas toimetulekuoskused. Tulevikus tähendab see senisest suuremat avatust muutusteks, et mõista arenguid oma elukeskkonnas, regioonis ja maailmas, samuti valmisolekut pidevaks enesearenduseks ja elukestvaks õppeks. **Vahetute õpieesmärkidena** oleme esile toonud viis oskust või omadust. See nimekirj pole kindlasti lõplik, oleme eraldi rõhutanud kõige olulisemat.

(1) Nii elus toimetulekuks kui ka edasiõppimiseks on jätkuvalt olulised heatasemelised **ainealased teadmised koos oskusega** neid praktikas rakendada. Muutunud õpikäsitus ei tähenda rahulolevaid ja suhtlemisvalmis õpilasi ilma nt matemaatikateadmisteta. Teadmiste ja oskuste aluspõhi on tähtis ka teiste oskuste, nt enesejuhtimisoskuse kujunemiseks. Ilma heade teadmisteta ei saa teha teadlikke valikuid ega saavutada asjatundlikkust üheski eluvaldkonnas.

(2) Õpioskus paneb aluse võimalusele end pidevalt täiendada, omandada uusi teadmisi ja oskusi, sh ka kooliväliselt ja iseseisvalt hilisemas elus. Et edukamalt õppida, on vaja nn metateadmisi – teadmisi enda teadmiste ja oskuste kohta, aga ka teadmisi psüühilistest protsessidest, sellest, kuidas õpitan paremini meelde jääb, meenub ning kasutatav on, kuidas eri tüüpi õpimotivatsioon toimib, kuidas toetavad või häirivad õppimist uskumused ja emotsioonid. Et edukalt õppida, tuleb osata ennast õppimisel motiveerida, suunata tähelepanu jõukohasele ja ratsionaalsele eesmärgiseadele ja pingutada soovitud tulemuse nimel kasutades erinevaid – nii spetsiifilisi kui üldisi – õpistrateegiaid ja –tehnikaid¹⁵.

(3) Selleks, et **koostööoskuse** kujunemist toetada, on vaja muuta õppeprotsessi koostöisemaks. Koostöö on oluline nii õppimisel kui kõigis tulevikutöö visioonides. Koostööoskuste aluseks on emotsionaalne ja sotsiaalne intelligentsus, mis tähendavad oskusi mõista ja suunata enda ja teiste käitumist, mõtlemisviise ja tundeid erinevates olukordades.

(4) Enesejuhtimise all mõistetakse valmisolekut ja oskust enda vajadusi ja eesmäärke määratleda ning valida viise nende elluviimiseks ja tulemuste hindamiseks ning ka vastutada oma tegevuse ja valikute eest. Enesejuhtimine toetub teadmiste ja informatsioonile, selle oluliseks eelduseks on eneseregulatsiooni oskus¹⁶

¹⁵ Kikas, E. (2017). Pädevuspõhine õppimine: arendamine ja hindamine. Kogumikus Heidmets, M. (toim) Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmised. Analüütiline ülevaade. TLÜ: Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

¹⁶ Timoštšuk, I. (2016). Liikumine õppija autonoomiat toetava õpetamismudeli suunas. <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/55716>; Saks, K. (2017). Süstemaatiline kirjanduse ülevaade õppijate eneseregulatsiooni mõõtevahenditest. <http://hdl.handle.net/10062/55715>

ning enda autonoomia tunnetus – tegutsemine sisemiste, mitte väliste ajendite või surve tõttu. Ennastjuhtiv inimene tuleb toime nii oma vigade (nt sundmõtted, sõltuvused, tahtenõrkus) kui ka väliste mõjutustega (nt poliitilise propagandaga). Kuigi ennastjuhtivast õppijast räägitakse ennekõike täiskasvanuõppes, luuakse eeldused selleks juba koolis.

(5) Subjektivne heaolu, rahulolu, koolirõõm,... – heal lapsel palju nimesid – on seotud õpilaste parema füüsilise ja vaimse tervisega ning käitumisprobleemide puudumisega. Kooliga rahulolu mõjutab ka üldist eluga rahulolu, akadeemilist edukust, kooli lõpetamise tõenäosust ja haridustee jätkamist¹⁷. Kooliga rahulolematud õpilased kurdavad sagedamini peavalu, uimasust, depressiooni, väsimust ja unetust. Samuti suurendab kooliga rahulolematust sõltuvusainete kasutamise tõenäosust ning suitsidaalset ja kriminaalset käitumist. PISA uuringu järgi on oskuste ja rahulolu vahel riigi tasandil negatiivne seos: neis riikides, kus tulemused on kehvemad, on õpilased õnnelikumad ja vastupidi. Teisalt riigi-siseselt õppija tasandil on nii Eestis kui enamikes teistes riikides kooliga rahulolu seotud heade õpitulemustega. Koolirõõmu mõjutab see, kui uuendusmeelse ehk innovaatilisena tajutakse kooli, kui tähenduslik on õppetöö, samuti õpetaja õpilaskeskne õpikäsitus¹⁸. On leitud, et koostöise õppimisega paraneb õppijate enesehinnang ja tõuseb koolimeeldivus¹⁹. Samuti seostub koolirõõm õpilaste liikumisvõimalustega koolis.

KUIDAS ÕPIKÄSITUS MUUTUB?

Nagu eelnevalt viidatud, tähendab õpikäsituse muutus muutust õpetamise viisides ja õppimise osapoolte suhetes, aga ka koolikultuuris. Kuna õpetamisviisid ja suhted on omavahel tihedalt seotud, ei tõmba me allpool nende vahele selget piiri, vaid toome välja kolm olulisemat muutumise suunda: **konstruktivistlik teadmuskäsitus, koostöine õppimine ja autonoomia**. Need kolm peegeldavad suuresti OECD välja pakutud tulemusliku õppimise mudelit²⁰ ehk nn „CSSC õppimiskontseptsiooni“ (*the concept of „CSSC learning“*): õppimine on konstruktivne (*constructive*), kuna õppijad konstrueerivad aktiivselt oma teadmisi ja oskusi; õppimine on õppija

¹⁷ Vt põhjalikku ülevaadet rahulolust: Lukk, M., Sammul, M., Tamm, A., Leijen, Ä., Adov, L., Aksen, M., Themas, A. (2016). Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamiseks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/55482>

¹⁸ Rumma, K. (2017). Projekti „Õpikäsituse profiil“ uuringutulemuste raport. https://hm.ee/sites/default/files/okprofiil_rumma.pdf

¹⁹ Slavin, R. E. (1989). Research on cooperative learning: Consensus and controversy. *Educational Leadership*, 47: 52–54.

²⁰ OECD (2010). *The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice*. Paris: OECD Publishing http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/the-nature-of-learning_9789264086487-en#.WO-J4btf2dl

poolt kujundatud (*self-regulated*) tegevus, kus õppijad kasutavad aktiivselt õppimisstrateegiaid; õppimine on situatiivne (*situated*), kuna on paremini mõistetav kontekstis kui abstraktses keskkonnas; õppimine on koostöine (*collaborative*), mitte üksiktegevus.

(1) Konstruktivistliku lähenemise aluspõhimõtteks on idee, et õppijad omandavad aktiivselt teadmisi ning arendavad ja konstrueerivad arusaamu, toetudes iseenda varasematele kogemustele. See erineb traditsioonilisest „kindlate ja püsivate tarkuste“ äraõppimisest ja ülesütlemisest. Konstruktivistliku lähenemise järgi on õppimine individuaalne, aktiivne ja toimub konkreetsetes kontekstis. **Individaalsus** tähendab, et õppija loob seosed oma isiklike kogemustega. Seetõttu on oluline hinnata, millised on iga õppija senised teadmised ja oskused, aga ka valmisolek ja potentsiaal õppida. Selles kontekstis tuleb ulatuslikumalt hinnata ja arvestada õppijate arengutaset ning õpipsühholoogia arenguid. Oluline koht on kujundaval hindamisel. Õppimine tähendab õppija **kognitiivset aktiivsust** ning aine sisu kõrval on õppimise oluline eesmärk ka õppimisprotsess ning sellega seotud oskused ja hoiakud. Õppija on ise aktiivne uute teadmiste ja oskuste looja, mitte nende passiivne vastuvõtja. Ta loob uusi teadmisi ja oskusi, seostades juba õpitut ja keskkonnast saadavat infot. **Konteksti tähtsus** rõhutab seda, et õppimine peab olema tähenduslik: õppimine sõltub sellest, kuivõrd ja millise tähenduse saab õppija anda uuele infole oma seniste kogemuste alusel. Seega saab tulemuslik õppimine toimuda õppijale tuttavatest ja olulistest olukordadest lähtudes, neid analüüsid ja uute teadmiste kaudu mõtestades, asjakohaseid probleeme lahendades. Õpetamine tähendab sel juhul õppija juhendamist ja suunamist ning õppimist soodustavate tingimuste loomist.

(2) Koostöine õpe seisneb koos tegutsemises ühise eesmärgi nimel. Seejuures on oluline nii iga osaleja enda kui teiste grupiliikmete õppimise maksimeerimine. Koostöises õppes õpitakse üksteiselt samavõrra kui õpetajalt või juhendajalt, et jõuda ühiselt konstrueeritud uue tähenduseni. Sellise õppimise puhul taotletakse konsensust võistluslikkuse ning end paremaks pidamise asemel. Koostöist õppimist toetavad positiivne vastastikune sõltuvus, individuaalne vastutus, näost-näku suhtlus, sotsiaalsed oskused ning grupitöö ja -toimimise analüüsimine – refleksioon oma edasiminekku ning suhete teemadel²¹. Efektiiivse koostöise õppimise protsessi disainimine eeldab sedalaadi ülesannete väljatöötamist, mille saavutamiseks on tegelikult vaja koostööd teha; probleemilahendusi, milleni ei saa jõuda iseseisvalt²². Koostöine õpe toob kaasa suurema sidususe nii koolis, kogukonnas kui terves ühiskonnas.

²¹ Slabina, P. (2017). Liikumine koostöise õppimise suunas. Kogumikus Heidmets, M. (toim) Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmine. Analüütiline ülevaade. TLÜ: Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

²² Baker, M. J. (2015). Collaboration in collaborative learning. *Interaction Studies* 16:3: 451–473.

(3) Autonomoomia all mõeldakse liikumist nii kooli, õpetaja kui ka õppuri suurema otsustusõiguse ja tegevusvabaduse suunas. Uuringud näitavad, et autonoomsem tegevusmudel toetab kooli head sisekliimat, osalejate sisemist motivatsiooni, on seotud kõrgema tulemuslikkuse ja parema subjektiivse heaoluga²³. Autonomoomia väljendab õppija enda olulisuse tajumist, mis kaasneb valikuvabadusega, ja see määrab omakorda õppija edasisi valikuid. Autonomoomia on aluseks enesejuhitavale õppimisele, mida praktiseeritakse reeglina väljaspool formaalhariduse keskkonda, see sisaldab nii oma õpitrajektoori kujundamist kui ka õpikeskkonna loomist. Koolis peaksime hindama, millisel määral saab õppija oma õppimisega seotud vajaduste ja õpieesmärkide seadmise juures kaasa rääkida. Millised võimalused on tal endal uurida ja välja selgitada sobivad ressursid ning õpistrateegiad nende eesmärkide saavutamiseks? Kas ja kui palju saab õppija ise analüüsida ning valida, kuidas tema õpitulemusi mõõta võiks? Endale kasulike, teisi mitte kahjustavate ja seejuures elu edasiviivate valikute tegemiseks on vaja suurt hulka teadmisi ning analüüsvõimet. Seega on õppija autonomoomia toetamine otseselt seotud õppesisu valiku ja õpetamisvõtete teemadega²⁴.

ÕPIKÄSITUSE MUUTUMIST TOETAV KOOLIKULTUUR

Kõige üldisemalt võib koolikultuuri jagada individualistlikuks ja koostöiseks. Individualistlikus koolikultuuris töötab iga õpetaja oma klassiruumis, teab teiste õpetajate tööst vähe, saab oma tööle vähe tagasisidet ja muutused õpetamises toimuvad aeglaselt. Koostöises koolikultuuris lahendavad õpetajad õppimisega seotud probleeme ühiselt, arendavad koos õppekava ning annavad üksteisele tagasisidet. Koolis on loodud tingimused ühiseks tegutsemiseks ning õpetajad on kaasatud kooliarendusse. Õpikäsituse muutusi toetavad eestvedamine ja koolielu korraldus, probleemipõhine ja eluline õppesisu, õpetajate ettevalmistus ning koostööd soosiv keskkond.

(1) Eestvedamine ja koolielu korraldus. Koolijuhtimises toimub eemaldumine tarbetust hierarhiast ja kontrollipõhisusest ning liikumine suurema demokraatia ja osalemise, nii kooli, õpetaja kui ka õppija suurema otsustusõiguse ja tegevusvabaduse suunas. Tunnipõhise õppekorralduse kõrval on vaja arvestada koolipäeva kui tervikut ning senisest enam rakendada kooliväliseid õppimisvõimalusi. Õpikäsituse muutmiseks on vajalik ka vanemate ja laiema kogukonna kaasamine. Hiljutine OECD

²³ Heidmets, M., Eisenschmidt, E., Poom-Valickis, K. (2017). Kokkuvõtte. Järeldused. Kogumikus Heidmets, M. (toim) Õpikäsituse teooriad, uurimused, mõõtmised. Analüütiline ülevaade. TLÜ: Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

²⁴ Peitel, T. (2017). Kuidas hinnata õpikäsituse nüüdisaegsust? Kogumikus: TÜ Uurimisprojekt "Süsteemaatiline kirjanduse ülevaade õpikäsituse nüüdisaegsuse hindamiseks sobivate mõõtvahendite leidmiseks" raport. Tartu: TÜ. <http://hdl.handle.net/10062/55715>

uuring²⁵ näitas, et Eestis on võrreldes Euroopa Liidu (EL) keskmisega hariduses levinud õppiva organisatsiooni mudel. Seda mudelit iseloomustab loovus ja üksteiselt õppimine, detsentraliseeritud organisatsioon, tihe suhtlemine ja üksteise toetamine, töö on vähe standardiseeritud ning töötajad saavad oma ideid rakendada. Eestis töötab 56% õpetajatest sellises organisatsioonis, ELis tervikuna 46%. Lisaks töötab Eestis veel 27% õpetajatest (ELis keskmiselt 34%) nn professionaalse mudeliga organisatsioonis, mille põhierinevus õppivast organisatsioonist on vähesem koostöö. Õppiva organisatsiooni mudel on seotud positiivselt nii parema töökliima, töötajate enesetõhususe kui ka uute protsesside ja tehnoloogiate kasutusega. See näitab, et Eestis on olukord kooli organisatsioonikultuuriga parem kui seni hinnatud. Siiski on ka selle uuringu järgi ligi pooltes koolides (pooltel õpetajatel) koostöökultuuriga probleeme.

(2) Õppesisu valikul ja õppekavade kaasajastamisel on vaja arvestada pidevalt muutuvat haridusnõudlust. Selleks on vaja süsteemset seiret hariduse arengutest.

(3) Õpikäsituse muutmisel on suur roll õpetajal, tema pedagoogilistel uskumustel²⁶ ja võimekusel²⁷, mille hulka kuulub õpetamisstrateegiate repertuaar ja võime luua õpilastega õppimisprotsessis partnerlusel põhinevaid suhteid. Uskumused ja võimekus tulenevad kogemustest ja ettevalmistusest, enesetäiendamisest, õpetaja elukutse valimise viisist ja muudest faktoritest. Õpetaja oskused ja omadused on väga olulised, kuid nendest ei piisa, kui nende rakendumist ei toeta laiem koolikultuur. Senised OECD õpetajauuringud (TALIS) on näidanud, et Eesti õpetajad saavad oma tööle vähe tagasisidet, vähe on (mentori) tuge, vähe tehakse omavahel ja lapsevanematega koostööd. Oluline tööga rahulolu, motivatsiooni ja pühendumise alus on enesetõhusus, mis Eesti õpetajatel oli TALIS 2009 uuringu järgi väga madal ja TALIS 2013 järgi ebaühtlane²⁸. Kõige edukam enesetõhususe tõstmise viis on koostöine enesetäiendamine, mis ei ole Eestis siiski nii levinud kui koolitustel osalemine.

(4) Õpikeskkond peab toetama õppija arengut, võimete realiseerimist ning füüsilist ja vaimset heaolu. Eesmärk on, et õppija tunneks end turvaliselt ja kaasatuna ning tal oleksid soodsad tingimused õppimiseks. Liikumisvõimalused koolipäeva jooksul toetavad vaimset töövõimet ja kognitiivseid funktsioone, tagades parema tähelepanu ja keskendumise, mistõttu õpikeskkond ja kasutatavad õppemeeto-

²⁵ OECD (2017). Learning organisations in education and services. OECD centre for educational research and innovation (CERI). Unpublished paper.

²⁶ Jäätäväsusukumusi iseloomustab arusaam, et mingi omadus, oskus või võime on kaasa sündinud ja õppimisega suhteliselt muudetamatu. Juurdekasvuuskumused seevastu kannavad endas teadmist, et omadused, oskused või võimed on alati arendatavad.

²⁷ Vt ka OECD (2017). Pedagogical knowledge and the changing nature of the teaching profession. OECD

²⁸ Übius, Ü., Kall, K., Loogma, K., Ümarik, M. (2014). Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele: OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused. Tallinn: SA InnoVe.

did peavad pakkuma õpilastele piisavalt võimalusi liikumiseks. Efektiivsete õpikeskkondade oluliseks osaks peetakse **koostöist õppimist uurimisel-põhinevate (inquiry-oriented)** ülesannete ja projektide kallal, mis on asetatud **autentsesse konteksti**. Õppija huvi loomiseks ja hoidmiseks on oluline tuua õpikeskkonda ja õppeprotsessi **vaheldust**, õppides väljaspool kooli ja kasutades erinevat tehnoloogiat. Õppimise kõrval tuleb tähelepanu pöörata ka õppijate sotsiaal-emoosionaalsetele vajadustele – **olla omaks võetud** ja tunda end õppides **turvaliselt**. Korrarikkumiste ennetamiseks tuleb luua keskkond, kus õppijad teadvustaksid enda võimalusi ja kohustusi ning vastutaksid enda tegevuste tulemuste eest. Õpetajate hinnangul toovad vahetunnid, mis pakuvad **liikumisvõimalusi**, kaasa ka parema käitumise tundides ning aitavad vältida kooliväsimust. Liikumisvõimalused ainetundides toetavad suhete loomist ja ühist tegutsemist kaasõpilastega.

ÕPIKÄSITUSE MUUTUMISE MÕÕTMINE

Detailseid muutusi õpikäsituses on otstarbekas jälgida konkreetse kooli tasandil, millega kaasneb nõu ja abi muutuste elluviimisel koostöös nt ülikoolide haridusuuendus/innovatsioonikeskustega.

Selleks, et riik saaks hinnata, kuidas Eesti koolides õpikäsituse muutumine edeneb, saab mõõdetavaid aspekte olla vähe ning need ei tohi olla koolidele koormavad. **Akadeemilisi teadmisi ja oskusi** mõõdetakse tasemetööde, lõpu/riigieksamite ning rahvusvaheliste uuringutega (PISA). Hindamiseks koolikultuuri ja õpikäsituse uuenemist üleriiklikult on loomisel vastav monitooringusüsteem – rahuloluküsitluste raames mõõdetakse **õpilaste ja õpetajate heaolu, omavahelist koostööd ning autonoomiat**. Oluline on, et seejuures kogutakse tagasisidet nii õpilaste, õpetajate kui kogukonna seisukohalt. Peale esimest andmekogumist 2017. a ja analüüsi saab mõõdikuid vajadusel parendada.

